

Matuszewski, Adam

"Acta Comeniana : international Review of Comenius Studies", T. 10, 34, Praha 1993 : [recenzja]

Rozprawy z Dziejów Oświaty 37, 198-200

1996

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Acta Comeniana. International Review of Comenius Studies. (T.) 10. Archiv pro Bádani o Životě a Dile Jana Amose Komenského. (T.) 34. Praha: Filosofický Ústav Akademie Věd České Republiky 1993, 256 s.

W 1993 r. ukazał się 10 tom, wydawanego przez Instytut Filozofii Czeskiej Akademii Nauk, międzynarodowego przeglądu literatury Komeniologicznej: „Acta Comeniana”.

W pierwszych trzech, przedstawionych tutaj rozprawach autorzy starają się dokonać nowej interpretacji, wydanej w Amsterdamie w 1666 r. pracy Komeńskiego: „De rerum Humanarum emanatione consultatio catholica”. Klaus Schaller z Bochum (Niemcy) w artykule: „Fromme Wünsche dieser Art fliegen nich auf den Mond”. Das Utopische im Werk des J.A. Comenius”, nawiązał do polemiki, jaka toczyła się po Międzynarodowej Konferencji Komeniologicznej w Ołomuńcu z 1967 r., między Janem Patočką i Robertem Kaliwodą na temat utopijności wspomnianej wyżej pracy Komeńskiego. Patočka uznał wówczas za szczególnie utopijny pogląd Komeńskiego, iż człowiek we współpracy z Bogiem może naprawić niedoskonałości stworzonego świata. Autor nie zgadza się z tą opinią, dowodząc, że przyznanie przez Komeńskiego roli nie tylko użytkownika świata, ale także jego współtwórcy, było i jest nadal ideą bardzo inspirującą i twórczą.

Natomiast Francesco Torres Mari z Palma de Mallorca (Hiszpania) w rozprawie „The Idea of Novitas in Comenius' Consultatio”, zwraca uwagę, iż szczególnie nowatorskim elementem omawianej pracy było zwrócenie w niej uwagi, iż przekazywana uczniom wiedza powinna być w większym stopniu wiedzą praktyczną niż teoretyczną. Autor zaznacza także, iż Komeński przykładał wagę nie tylko do komunikatywności języka, ale również do jego ekspresywności. Wskazuje ponadto, iż nauka wiąże się dla Komeńskiego ściśle z religią.

Religijny charakter „Consultatio Catholica” Komeńskiego jeszcze mocniej podkreślił Jan Milič Lochman z Bazylei (Szwajcaria) w artykule „Comenius as Theologian”. Autor podkreśla, że w dotychczasowej literaturze Komeński był traktowany wyłącznie jako pedagog, chociaż on sam uważał się, przede wszystkim, za teologa. Wskazuje także, iż zaprezentowany przez Komeńskiego w „Consultatio” pogląd na

świat opiera się na podstawowym założeniu, że człowiek, jako najbardziej umiłowane przez Boga stworzenie, ma swoją niezniszczalną godność, bez względu na jego sytuację społeczną i kulturalną. Niczym nieograniczona wolność człowieka oraz jego grzeszność zagraża jednak, zdaniem Komeńskiego, harmonii stworzonego świata. Autor zaznacza, iż współczesny stan ludzkiego świata przedstawia się Komeńskiemu jako „labirynt”. Reforma i naprawa tego labiryntu staje się jednakże możliwym punktem wyjścia, skierowanym ku przyszłości, wyznaczonym przez eschatologiczną obietnicę Chrystusa, który jest przez Komeńskiego pojmowany, przede wszystkim, jako „Christus renovator” („Chrystus Odnowiciel”). Autor podkreśla, że chrześcijańska nadzieja oparta na tej obietnicy, jest dla Komeńskiego nie tylko źródłem religijnego wsparcia (pocieszenia), lecz stanowi także motywację do wzmózonego wysiłku w celu podjęcia naprawczych i reformacyjnych działań we wszystkich dziedzinach życia religijnego i społecznego.

Do poglądów religijnych Komeńskiego nawiązuje także niemiecki artykuł Jerzego Cygana z Białej Podlaskiej (Polska): „Theologische Themen im Dialog von Johann Amos Comenius und Valerianus Magni”, w którym autor omawia teologiczną polemikę pomiędzy Komeńskim a włoskim teologiem katolickim, Walerianem Magnim. Podstawą prezentowanej tutaj analizy, są dwa, wydane początkowo pod pseudonimem Ulrika Neufelda, pisma Komeńskiego: „Judicium de Judicio Valeriani Magni Mediolanensis super catholicum et acatholicum credendi regula sive absurditatum echo” (Gdańsk 1644, Amsterdam 1658) i „Judicium Ulrici Neufeldi die fidei catholicae regula catholica, eiusque catholico usu” (Gdańsk 1645, Amsterdam 1658), oraz dwa pisma Magniego: „Judicium de acatholicorum et catholicorum regula credendi” (Wiedeń 1641) i „Echo absurditatum Ulrici de Neufeld blesa” (Kraków 1646). Autor zaznacza, że inspiracją do nawiązania tej polemiki było zwołane w 1645 r. w Toruniu, przez króla Władysława IV Wazę, „Colloquium Charitativum”. Miało ono do-

prowadzić do pojednania kościołów chrześcijańskich w Polsce. Nadmienienia również, iż rozjemcą w tym sporze miał być Bartłomiej Nigrin, pastor kalwiński w Gdańsku, a od 1641 r. katolicki konwertyta. Dowodzi ponadto, że dla Komeńskiego podstawowym źródłem wiary było „Pismo Święte”. Dla Magniego zaś, poza „Pismem Świętym”, są nim także wypowiedzi Ojców Kościoła, a zasadniczym dowodem prawdziwości wiary katolickiej są dla niego dokonujące się w Kościele Katolickim cuda.

Wspomniana na początku praca Komeńskiego „De rerum Humanarum consultatio catholica” (Amsterdam 1666) jest natomiast przedmiotem analizy także artykułu Milandy Blekastad z Oslo (Norwegia): „Comenius und Europa”. Autorka zaznacza, że średniowieczne pojęcie chrześcijańskich narodów zostało w XVI wieku zastąpione pojęciem Europy jako społeczności państwa europejskiego. Podkreśla także, iż świadomość przynależności do Europy była w Czechach, w XVI i XVII wieku, bardzo żywa. Stąd też, zdaniem autorki, niemal wszystkie prace Komeńskiego mają charakter uniwersalistyczny. Szczególnie zaś mocno uniwersalizm ten przejawiał się, według niej, w pracy Komeńskiego „De rerum humanarum emendatione consultatio catholica”. Autorka przedstawia historię tego dzieła od jego powstania do zniszczenia jego pierwszego rękopisu podczas pożaru Leszna w 1656 roku, a następnie jego odtworzenia i publikacji w Amsterdamie.

Z kolei M.E.H.N. Mount z Lejdy (Holandia), w artykule: „An Exile Makes All The World His Own”. Comenius and his Life in Exile”, przedstawia krótki przegląd działalności Komeńskiego na emigracji oraz jego wędrowek po Europie. Autor przypomina, że Komeński mieszkał przez pewien czas w Polsce, Prusach, na Węgrzech i w Holandii oraz iż przebywał okresowo w Anglii, Szwecji i Niemczech. Zaznacza także, że w 1641 r. zaproponowano Komeńskiemu stanowisko przewodniczącego Kolegium Harwardzkiego w Stanach Zjednoczonych, lecz Komeński, obawiając się zbytznego oddalenia od współtowarzyszy wygnania, odrzucił tę propozycję.

Franz Hofmann z Halle (Niemcy), w artykule: „Autobiographie als Apologie. Bemerkungen zur Lebensbeschreibung des J.A. Come-

nus in „Continuatio admonitionis fraternae Joh. Comenii... ad S. Maresium”, omawia polemiczne pismo Komeńskiego: „Continuatio admonitionis fraternae de temperando charitate zelo” (Amsterdam 1669), w którym Komeński broni swoich poglądów religijnych, pansoficznych i reformatorskich przed atakami teologa niemieckiego Samuela Maresiusza. Autor przedstawia także genezę powstania tego dzieła oraz analizuje środki stylistyczne użyte przez Komeńskiego dla wzmocnienia ekspresywności i jasności wywodu.

W kolejnej rozprawie, zatytułowanej: „Der Lebenslauf des Comenius als „Lerngeschichte” Gerard Michel z Düsseldorfu (Niemcy) próbuje zanalizować działalność pedagogiczną Komeńskiego na podstawie autobiograficznych wzmianek zawartych w jego pismach. Autor dowodzi, iż Komeński traktował swoje życie jako nieustanny proces kształcenia się, oraz że to swoje życiowe doświadczenie przemienił w teorię pedagogiczną. Zaznacza także, iż pod koniec życia Komeński zwątpił w to, że jego pedagogika jest w stanie przemienić świat i ludzi, czym wyrazem jest, między innymi, wydana w Amsterdamie, w 1665 r., jego praca „Clamores Eliae”.

Z kolei Georgij Pavłovič Mel'nikov z Moskwy w artykule „Ja. A. Komenskij a audiovizualnye iskusstva XVII v.” zastanawia się nad wpływem XVII-wiecznej sztuki na twórczość Komeńskiego. Autor dowodzi, że wspólne są im, między innymi, nastrój smutku oraz motyw: sądu, pielgrzymowania, męczeństwa za prawdziwą wiarę, światła i jego walki z ciemnością itp.

Natomiast Werner Hullen z Essen (Niemcy) w swoim studium: „Picturae sunt totius mundi icones” Some deliberations on lexicography, ars memorativa and the „Orbis sensualium pictus”, rozpatruje podręcznik Komeńskiego „Orbis sensualium pictus” (Norymberga 1657) na tle dwóch, rozpowszechnionych od wczesnego Średniowiecza tradycji, a mianowicie: tradycji tematycznych słowników, czyli niealfabetycznych wykazów słów, które są do wyuczenia z danego dialogu, oraz tradycji obrazowego przedstawiania przedmiotów będących tematem wykładu. Autor stwierdza, że obie te tradycje są obecne w pracy „Orbis sensualium pictus”, chociaż Komeński nadaje im nową

funkcję w układzie swoich własnych idei pedagogicznych, poznawczych i religijnych.

Z kolei Jean-Antoine Caravolas z Montrealu (Kanada), w artykule: „Comenius and the Theory of Language Teaching”, analizuje wpływ idei pedagogicznych Komeńskiego na rozwój współczesnych teorii nauczania języków. Autor dowodzi, że Komeński stworzył pierwszą ogólną, spójną i jasną teorię nauczania języków, która wywarła ogromny wpływ na rozwój XVII i XVIII-wiecznych systemów oświatowych. Zaznacza jednak, że ze względu na to, iż większość dzieł Komeńskiego pisana jest po łacinie, jak również ze względu na ich małą dostępność, nie są one w dostatecznej mierze wykorzystywane we współczesnej pedagogice.

Frank Boldt z Bremy (Niemcy) w artykule: „Jan Amos Komenský und Tomáš Garrigue Masaryk” rozważa natomiast wpływ pedagogiki i filozofii Komeńskiego na poglądy filozoficzne wybitnego czeskiego filozofa, socjologa i męża stanu z przełomu XIX i XX wieku — Tomasza Garrigue Masaryka (ur. 7 III 1850, zm. 14 IX 1937). Autor dowodzi, że Masaryk dostosował idee Komeńskiego do aktualnych potrzeb XIX-wiecznej filozofii i polityki. Podkreśla także, iż ideologiczna aktualizacja przez Masaryka oraz późniejsza polityczna instrumentalizacja dorobku Komeńskiego i Braci Czeskich, miała poważny wpływ na uformowanie politycznych

fundamentów czeskiej państwowości w XX wieku.

Część artykułową recenzowanego tomu kończy artykuł Ludmiły Pawłowny Laptiewej z Moskwy, w którym autorka przedstawia rozwój rosyjskiej literatury komeniologicznej w pierwszym 25-leciu XX wieku.

W drugiej części omawianego przeglądu zostały zamieszczone nekrologi trzech wybitnych komeniologów: Roberta Kalivody (1923–1989) (po niemiecku — autorstwa Pavla Flossa), Amedeo Molnara (1923–1990) (po francusku — autorstwa Pavla Spunara), oraz Julii Novakovej (1909–1991) (po łacinie — autorstwa Martina Steinera).

W trzeciej i ostatniej części prezentowanego wydawnictwa znalazły się natomiast recenzje najnowszych i najbardziej znaczących opracowań komeniologicznych.

Kończąc należy stwierdzić, iż omówiony 10 tom „Act Comeniana” wnosi cenny wkład do dotychczasowego stanu wiedzy komeniologicznej. Szeroka gama narodowości autorów zaprezentowanych w nim artykułów świadczy natomiast, że idee Komeńskiego są nadal żywo dyskutowane przez współczesnych pedagogów oraz uczonych na całym świecie i mają twórczy wpływ na rozwój współczesnych systemów pedagogicznych.

Adam Matuszewski

Jan Ryś, **Szkolnictwo parafialne w miastach Małopolski w XV wieku**. PAN. Instytut Historii Nauki, Zakład Dziejów Oświaty, Warszawa 1995, ss. 150.

Jan Ryś, dzięki funduszom uzyskanym z Komitetu Badań Naukowych, wydał z doskonałym szyldem wartościową i interesującą książkę o szkolnictwie parafialnym w miastach Małopolski w XV wieku. Składa się ona z dwóch części, z opisowej i integralnie z nią związanego aneksu, w którym autor zamieścił: zestawienie miast według kategorii wielkości i zasięgu oddziaływania, listę studentów Akademii Krakowskiej pochodzących z miast Małopolski w l. 1400–1500, w ujęciu tabelarycznym wszystkie miasta Małopolski wraz z podstawowymi informacjami o parafii, mieście i szkole oraz mapy z aplikacjami odnoszącymi się do tekstu.

J. Ryś przedstawił klasyczną monografię szkolnictwa parafialnego. We wstępie poinformował o miejscu Jego książki w dotychczasowym piśmiennictwie historyczno-oświatowym. Zamieścił też ważne dla dalszych rozważań wiadomości statystyczne o miastach Małopolski. We wprowadzającym rozdziale pierwszym („Geneza i rozwój organizacyjny szkolnictwa parafialnego w miastach Małopolski w XV w.”, s. 13–28) zajął się ważnymi dla całej pracy problemami jak genezą szkolnictwa parafialnego i głównymi czynnikami szkołotwórczymi, ustaleniem sieci miejskich szkół parafialnych na terenie Małopolski w XV w. Autor starał się